

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جهان بینی اسلامی (توحید)

درس نامه ویژه دوره های تربیت معلم

رشته آموزش دینی و عربی

وزارت آموزش و پرورش

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب: جهان بینی اسلامی (توحید) - ۲۰۰۶

مؤلف: دکتر محمد محمد رضایی دانشیار گروه فلسفه دانشگاه تهران

طراح آموزشی : سید محمد دلبری

ناظر: دکتر محمد مهدی اعتصامی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹،

وبسایت: www.chap.sch.ir

صفحہ آرا : صغریٰ عابدی

طراح جلد : طاہرہ حسن زادہ

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران- کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج- خیابان ۶۱ (دارویش)

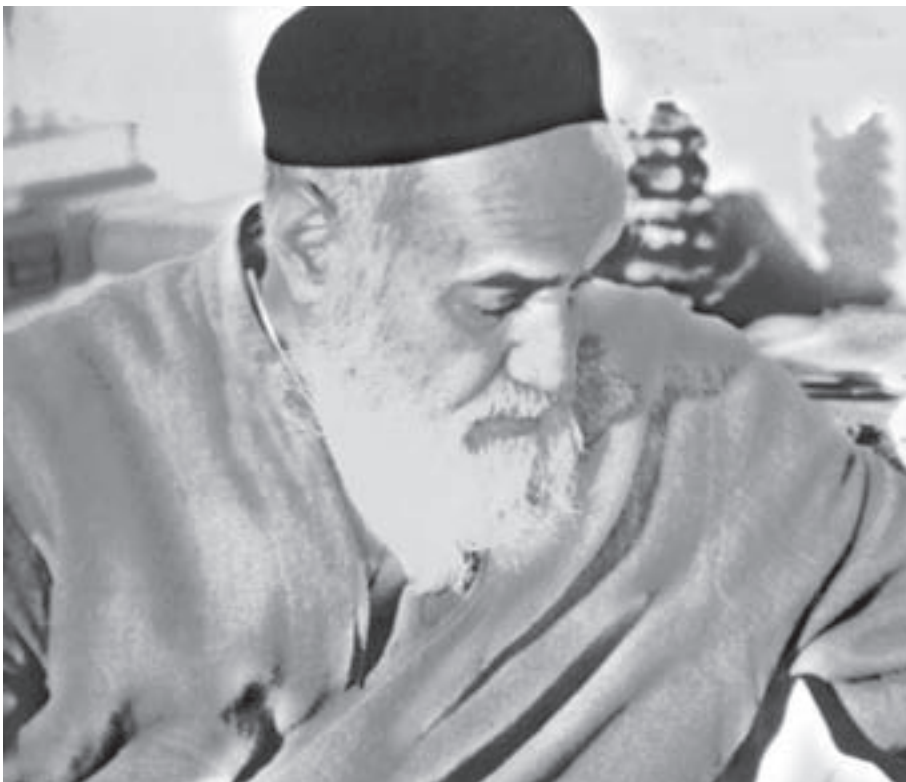
تلفن: ۵- ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه : سمارنگ

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ دوم ۱۳۹۰

حقّ حای محفوظ است.

ISBN 964 -05- 1761 - 5 شابک ۹۶۴ - ۰۵ - ۱۷۶۱ - ۵

آنچه که شما ملت شریف و مجاهد برای آن به پا خاستید و دنبال می‌کنید و برای آن جان و مال نثار کرده و می‌کنید والاترین و بالاترین و ارزشمندترین مقصدی است و مقصودی است که از صدر عالم در ازل و از پس این جهان تا ابد عرضه شده است و خواهد شد و آن مکتب الوهیت به معنی وسیع آن و ایده‌ی توحید با ابعاد رفیع آن است که اساس خلقت و غایت آن در پهنای وجود و در درجات و مراتب غیب و شهود است.

امام خمینی (قدس سرّه الشریف)

فهرست مطالب

۱	درس اوّل : ضرورت و منابع شناخت خدا
۱۲	درس دوم : نگاه اجمالی بر راه‌های اثبات وجود خدا
۱۹	درس سوم : برهان امکان و وجوب (۱) - بررسی مفاهیم امکان و وجوب
۲۵	درس چهارم : برهان امکان و وجوب (۲) - علیّت
۳۵	درس پنجم : برهان امکان و وجوب (۳) - مقدمه‌ی سوم و تقریر برهان
۴۸	درس ششم : برهان نظم (۱) - تقریر برهان
۵۸	درس هفتم : برهان نظم (۲) - اشکالات و شبهات
۶۷	درس هشتم : برهان فطرت (۱) - خداشناسی فطری
۷۶	درس نهم : برهان فطرت (۲) - خداجویی فطری
۸۳	درس دهم : شناخت اوصاف الهی؛ امکان یا عدم امکان
۹۱	درس یازدهم : راه‌های شناخت اوصاف الهی
۱۰۳	درس دوازدهم : اوصاف الهی (۱) - علم و قدرت
۱۱۳	درس سیزدهم : اوصاف الهی (۲) - حیات، اراده، حکمت و ...
۱۲۵	درس چهاردهم : توحید و مراتب آن
۱۳۴	درس پانزدهم : توحید عبادی
۱۴۳	فهرست کتاب‌های خداشناسی
۱۴۴	فهرست منابع

دانشجویان عزیز و گرامی

عقاید یک دین پایه و اساس آن دین را تشکیل می‌دهد و همه‌ی دستورها، توصیه‌ها، امر و نهی‌های دین بر پایه‌ی آن استوار می‌شود. هرچه این پایه استوارتر و مستحکم‌تر باشد، انسان را مؤمن‌تر و او را برای حرکت کردن به سوی کمال آماده‌تر می‌سازد.

عقاید همان معارفی است که باید آن‌ها را شناخت و بدان‌ها معتقد بود و ایمان آورد؛ ایمانی براساس تفکر و تعقل. «قرآن کریم» ایمان را بر پایه‌ی خردورزی و تفکر گذاشته و از مردم می‌خواهد که از اندیشه به ایمان برسند؛ از این‌رو باید در اصول دین، به‌طور منطقی تحقیق کرد و با استدلال به آن‌ها ایمان آورد. اعتقادی که این‌گونه به‌دست آید، چراغ راه انسان در زندگی قرار می‌گیرد و به‌راحتی دست‌خوش شبهات نمی‌شود. یکی از جاذبه‌های قوی اسلام، که سبب جذب مردم به‌خصوص اندیشمندان شده است، تأکید بر عقلانیت و دینداری براساس بصیرت است. رشد تمدن اسلامی و طی طریق برای رسیدن به قله‌های شکوفایی و ظهور اندیشمندانی بزرگ مانند شیخ مفید، سید مرتضی، شیخ طوسی، ابن سینا، خواجه نصیرالدین طوسی، علامه حلی، امام محمد غزالی، شیخ شهاب‌الدین سهروردی، صدرالمতألہین، علامه طباطبائی، شهید مطهری، امام خمینی (ره) و صدها متفکر بزرگ دیگر به سبب دعوت قرآن کریم، پیامبر اکرم (ص) و سایر پیشوایان دین به تفکر بوده است.

دنیای امروز که دنیای افکار گوناگون است و فرقه‌ها، گروه‌ها و مذاهب مختلف با ابزارهای متفاوت، اعتقادات خود را تبلیغ و سؤال‌ها و شبهات مختلفی را علیه اسلام مطرح می‌کنند، بهترین راه حفظ اعتقادات اسلامی، تبلیغ و آموزش آن‌ها، تبیین منطقی و عقلانی است.

از این‌رو، مجموعه کتاب‌های جهان‌بینی به گونه‌ای تألیف و تنظیم شده‌اند که دانشجویان را به تفکر تشویق کند و محتوای درس همراه با فعالیت فکری وی تدریس شود؛ به همین جهت، لازم است که شما، دانشجویان گرامی، در مطالعه‌ی این کتاب‌ها به نکات زیر توجه کنید :

۱- هدف اصلی این درس‌ها را محکم کردن پایه‌های اعتقادی خود قرار دهید و تلاش کنید مباحث کتاب را به نحو استدلالی دریابید و از حفظ کردن مطلب بدون فهم آن دوری کنید.

۲- سؤال‌های خود را درباره‌ی مباحث درس، در کلاس با استادان مطرح کنید و با تحقیق و مطالعه‌ی بیشتر، پاسخ سؤال‌ها را به‌طور کامل و قابل فهم به‌دست آورید.

۳- بکوشید که فرایند تدریس با مشارکت شما پیش رود و تدریس، به صورت یک طرفه نباشد. در متن هر درس فعالیت‌هایی پیش‌بینی شده است. این فعالیت‌ها جزء درس‌اند و هنگام تدریس باید توسط شما، دانشجویان، انجام شوند. خوب است که این فعالیت‌ها را به صورت گروهی و با مشورت هم انجام داده، نتیجه‌ی خواسته شده را به کلاس ارائه دهید.

۴- در انتهای کتاب، فهرستی از کتاب‌های مناسب و مربوط آمده است. با مراجعه به این کتاب‌ها، بر دانش خود بیفزایید تا در آینده بتوانید برای سؤال‌های مختلف دانش‌آموزان، پاسخ‌های مناسب داشته باشید.

مقدمه

انسان از آغاز تاکنون با سؤالات بسیار اساسی در حوزه‌ی خداشناسی مواجه بوده است؛ این که: چه کسی او و جهان را آفریده است؟ از چه آفریده شده است؟ چه کسی او را هدایت و راهنمایی می‌کند؟ هدف از خلقت او و جهان چه بوده است؟

سمت و سوی زندگی انسان، به پاسخ این سؤالات بستگی دارد.

به‌طور کلی، در طول تاریخ همواره دو دیدگاه فراوی آدمی بوده است:

۱- **دیدگاه الهی**؛ این دیدگاه بر آن است که آفریدگاری حکیم، توانا و علیم، انسان و جهان را آفریده و وجود آن‌ها در حدوث و بقا به اراده‌ی توانای او وابسته است. چنین خدایی انسان را با هدف خاصی آفریده و آن، رشد و تکامل معنوی و عبادت خداوند حکیم است. در این دیدگاه، برخی از متفکران بر آن‌اند که معرفت و گرایش به خدا عجین با جان و نفس و به تعبیری فطری انسان است که از او هیچ‌گاه جدا نمی‌شوند^۱ و استدلال‌های عقلی اثبات وجود و صفات خدا در واقع نقش یادآوری را دارند. برخی دیگر از متفکران معتقدند که انسان با توانایی قوه‌ی عقل می‌تواند به خدای حکیم و علیم و قدیری بی‌برد و برخی دیگر اعتقاد دارند که وجود خدا بدیهی و روشن است و به استدلال و برهان نیازی ندارد. ^۲ مطابق این دیدگاه، زندگی انسان منحصر به این دنیا نبوده بلکه زندگی دنیوی مزرعه‌ی آخرت است.

۲- **دیدگاه مادی‌گرایانه**؛ بر آن است که خالق انسان و جهان، موجودات بی‌جان و بی‌شعوری‌اند که بر اثر تصادف و بدون هیچ طرح و هدفی، مخلوقات خود را آفریده‌اند. مطابق این دیدگاه، زندگی و عمر انسان، به این زندگی دنیوی و مادی محدود بوده و نیز هیچ هدف و تدبیری از خلقت انسان در میان نبوده است.^۴

اهمیت مسئله‌ی خدا و نقش‌آفرینی او در زندگی انسان و انتخاب یکی از این دو دیدگاه، اقتضای می‌کند که مباحث خداشناسی را در سرلوحه‌ی زندگی خود قرار دهیم. شاید از همین‌روست که شعار پیامبر گرامی اسلام (ص) در آغاز دعوت به اسلام «قولوا لا اله الا الله تفلحوا» (بگویند که هیچ معبودی جز خدای یگانه نیست تارستگار شوید) بوده است؛ زیرا تمام اعتقادات دینی به خداشناسی برمی‌گردد. این کتاب در حدّ خود کوششی ناچیز در حوزه‌ی خداشناسی بوده و امید است که در انجام رسالت خود، کامیاب شود.

در پایان، از تمامی استادان و صاحب‌نظران تقاضا دارم که با پیشنهادهای اصلاحی خود، هرچه بیش‌تر بر غنای این کتاب بیفزایند. هم‌چنین، از زحمات بی‌شائبه‌ی تمامی دست‌اندرکاران گروه تربیت معلم دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی وزارت آموزش و پرورش که در تولید این اثر نقش‌آفرین بوده‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

ما توفیقی الا بالله

محمد محمدرضایی

دانشیار گروه فلسفه‌ی دانشگاه تهران